OVERDENKING

Jeremia is een merkwaardige profeet. Hij wil het eigenlijk helemaal niet zijn. Maar het lukt hem ook niet zich eraan te onttrekken. De tijden dwingen hem gewoon zijn stem te laten horen. En God vraagt het van hem. Om zich uit te spreken en mensen aan te spreken. God laat hem maar niet met rust. Ook al stribbelt hij nog zo tegen. Zegt dat hij hier absoluut niet geschikt voor is. Jeremia doet het toch. Gaat gewoon in de tempelpoort staan en zegt daar confronterende dingen tegen mensen die net de tempel binnen willen gaan. Die daar niet op zitten te wachten. Hij zegt dingen die niemand wil horen. Dat moet hij doen, vindt hij.

Hij moet mensen waarschuwen voordat het te laat is. Ze denken dat hen niets kan gebeuren. Dat ze veilig zijn. Dat hun land onaantastbaar is, hun geloof onwankelbaar, dat als ze naar de tempel gaan ze beschermd zijn tegen onheil. Maar Jeremia waarschuwt hen: *Vertrouw niet op die bedriegelijke leus: Dit is de tempel van de Heer! Dit is de tempel van de Heer! De tempel van de Heer!* En even later worden de woorden: *Zo is het altijd geweest, zo zal het altijd zijn* op dezelfde manier getypeerd: als een bedriegelijke leus.

In de afgelopen week las ik een column in Trouw van Martha Claeys, die me lang bij bleef. In onze tijd lijden we allemaal aan wat ze hypernormalisatie noemt. Hypernormalisatie is doen alsof alles normaal is en gewoon maar doorgaat, terwijl dat helemaal niet zo is. Een voorbeeld: allemaal weten we dat de situatie met het klimaat onhoudbaar aan het worden is en toch gaan we verder met hoe het altijd al ging, we veranderen ons gedrag niet echt, want wat moeten we anders? Allerlei milieumaatregelen dreigen te worden teruggedraaid, omdat wij het te moeilijk vinden onze manier van leven te veranderen.

Blijkbaar is het gemakkelijker om in een valse werkelijkheid te leven dan de echte onder ogen te moeten zien. Wat het succes verklaart van populistische partijen als de AFD in Duitsland die zich in de afgelopen drie jaar tijd maar liefst verdubbeld heeft en in het grootste deel van Oost Duitsland de grootste geworden is. Wat nog maar kort geleden niemand voor mogelijk gehouden had is ineens de nieuwe werkelijkheid geworden. De meeste mensen die op deze partij gestemd hebben deden dat niet vanwege de neonazistische ideeën, die worden meestal genegeerd of vergoeielijkt, terwijl ze intussen sluipenderwijs wel steeds meer normaal zijn worden. Maar laten we goed beseffen: deze ideeën zijn echt niet normaal, ze zijn verwerpelijk! Veel mensen stemden op de AFD omdat ze zich niet gezien voelen, en ze het gevoel hebben dat deze partij hen wel ziet en hen beloofd wordt dat zij het weer goed zullen krijgen, net als vroeger, toen het land nog van hen was.

Verhalen waarin de realiteit wordt ontkend, de buitenlander de schuld krijgt van alles wat verkeerd gaat en de echte uitdagingen niet worden benoemd en aangegaan.

Dat lijkt de nieuwe realiteit te zijn geworden. Hypernormalisatie, dat is precies hetgeen waar Jeremia tegen ten strijde trekt. Het volk staat aan de rand van de ondergang, nog maar even en het zal door het imperialistisch geweld van Babel overmeesterd worden, maar mensen leven gewoon alsof er niets aan de hand is, ze lopen naar de tempel, ze brengen offers, denken dat hen niets kan overkomen. In de profetische gedachtengang is overmeesterd worden door vreemde machten niet zomaar een noodlottig toeval, maar het gevolg van innerlijk verval. De profeten van Israël verbinden de politieke ondergang van het land steeds rechtstreeks met de morele teloorgang van het volk.

Als jullie je leven werkelijk beteren, als jullie elkaar rechtvaardig behandelen, vreemdelingen, wezen en weduwen niet onderdrukken, in dit land geen onschuldig bloed vergieten en niet achter andere goden aanlopen, jullie onheil tegemoet, ja dan, zullen jullie gespaard blijven, zo wordt hier gezegd. Maar als jullie een loopje nemen met het recht, dan zullen jullie zelf ook aan onrecht ten prooi vallen.

Maar ja, is het echt zo simpel? In de profetische geschriften, en ook in het boek Koningen waaruit in de afgelopen weken een aantal verhalen zijn gelezen, vinden we het zelfportret van een volk dat steeds weer de verkeerde weg opgaat, dat zelf het kwaad binnenhaalt in plaats van zich er tegen te weren, dat zich ieder keer weer onweerstaanbaar aangetrokken voelt tot de valse goden van prestige, prestatie en onaantastbaarheid en daarmee de chaos over zichzelf afroept.

‘*Ze deden wat kwaad is in de ogen des Heren’* is een steeds terugkerend refrein. Dat klinkt ons misschien als een wel erg streng oordeel in de oren, als een al te somber en moralistisch deuntje. De profetische verhalen werden opgetekend en doorgegeven in de ballingschap, toen men zich afvroeg hoe het allemaal zo ontzettend verkeerd had kunnen gaan. En dan lijkt wel alsof het volk de schuld geheel bij zichzelf legt. De oorzaak van alle ellende, van het bezwijken onder de vijandschap met machten van buiten en de interne verdeeldheid binnen het volk zelf wordt geheel geweten aan het verlaten van Gods weg. Is dat niet een veel te massief oordeel? En is het wel helemaal reëel? Zijn er niet gewoon ook krachten van buiten die een rol spelen?

Ik moet zeggen dat ik het altijd lastig heb gevonden, dat ontzettend strenge oordeel in deze verhalen. Het heeft iets eenzijdigs. Die mensen zullen toch ook wel eens iets goeds gedaan hebben, denk je dan. Maar steeds meer onder indruk van deze zelfreflectie en zelfkritiek, die je in onze tijd met een lantaarntje kunt zoeken. Dat deze profetische verhalen

bewaard zijn gebleven en doorgegeven getuigt van grote eerlijkheid, van grote kracht en van een groot geloof. Dat je jezelf niet alleen als slachtoffer wil zien van de omstandigheden, maar eerlijk wilt kijken waar jij zelf tekort bent geschoten, dat is krachtig. En het verlangen om die weg van God die je verlaten had toch weer te zoeken, daaruit spreekt een groot geloof in wat mogelijk is bij God.

Geloof is niet een gevoel van: ha, ik weet hoe het zit, ik ga de goede weg, oh wat ben ik blij. Het besef dat je vaak juist bezig bent van die weg af te lopen is ook een vorm geloof en zeker niet de minste. En Jeremia doet zijn best om daarbij aansluiting te vinden, mensen daarop aan te spreken. Hij stelt zich als profeet op tegenover het volk, hij confronteert hen met hun dwalingen, maar tegelijkertijd is hij solidair met hen, door alles heen. Hij hoopt zo dat mensen tot inkeer komen en de keuze maken voor het goede, dat is zijn inzet.

Daarin is hij een echte profeet, een mens die in hoe hij leeft Gods weg belichaamt. Dat is de traditie waarin Jezus staat. De mens die voortdurend spreekt in gelijkenissen en die zelf een gelijkenis is. Beeld van een God die mensen trouw blijft zelfs als ze hem dreigen te verlaten, die mensen een spiegel voor blijft houden, hen blijft aanspreken, blijft hopen op ommekeer.

Het is dezelfde oproep tot zelfreflectie en zelfkritiek die doorklinkt in het beeld van de balk en de splinter dat Jezus hier gebruikt, zo prachtig verbeeld in die oud hollandse tegel. Een beeld dat je nooit meer vergeet. Even krachtig als die andere beelden van de beide bomen en hun verschillende vruchten en dat van die twee huizen, het een gebouwd op de rots en stevig staat en de ander gebouwd op zand en inzakt. Stuk voor stuk beelden die duidelijk maken dat het in het geloof gaat niet om de woorden, dat ‘Heer, Heer roepen’ niet genoeg is. Het is een echo van de woorden van Jeremia, het blijven herhalen ‘Dit is de tempel van de Heer’ en intussen van die tempel een rovershol maken, -woorden die Jezus op een ander moment zal aanhalen. Het fundament van het geloof zijn liefde en recht, als die ontbreken stelt het niets voor.

Er staat echt wat op het spel. In onze tijd is dat weer duidelijker dan ooit. We leven in een tijd waarin het evangelie erom vraagt te worden gehoord en bovenal te worden geleefd. Ook in *onze* woorden en bovenal in *onze daden*, in hoe wij ons opstellen tegenover de mensen op onze weg, tegenover alle mensen, maar bovenal tegenover die mensen die hier door Jeremia naar voren worden gehaald: de vreemdelingen, de wezen, de weduwen, de mensen die onbeschermd zijn. Het is de menselijkheid die erom vraagt te worden beschermd, op alle mogelijke manieren. En laten we daarin samen met anderen wegen zoeken, laten we creatief zijn.

Er heeft een stem gesproken. Het is nu aan ons om antwoord te geven.